

Проте існують причини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, що ускладнюють процес втілення ідей конституціоналізму. Серед них можна виділити такі: перехідний етап державотворення — складність впровадження реформ; суб'єктивне «читання» Конституції (в її положення вкладається різний зміст, вигідний в конкретних умовах тій чи іншій політичній силі); економічні негаразди і зневіра в соціальні положення Конституції; відставання у сфері законотворчості, адже до цього часу не прийнято ряд законів, необхідність яких передбачена Основним Законом; низький рівень правової культури і як наслідок — несприйняття та небажання дотримуватись основних конституційних принципів та інші. Таким чином, конституціоналізм є багатоаспектною політико-правовою категорією, що лежить в основі розвитку цивілізованої держави. Питання, пов'язані з втіленням ідей світового конституціоналізму, залишаються першочерговими для подальшої розбудови України.

Ознаки, цінності та принципи конституціоналізму є вкрай широкою категорією, чітких рамок якої в теорії конституційного права досі не існує, водночас саме формування системи конституційних цінностей (аксіології конституціоналізму) в Україні дозволить у майбутньому сформулювати повноцінну концепцію вітчизняного конституціоналізму. Це має стати підґрунтям для майбутніх наукових досліджень.

Науковий курівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого В. І. Ковтун.

Кушніренко Олександр Георгійович
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 к. ю. н., доцент кафедри
 конституційного права України

ДЕРЖАВА І РЕЛІГІЯ

Світові релігії — християнство, буддизм, іслам виступають однією із форм і напрямків суспільної свідомості. Церквою же визнається певна організація, яка пов'язана із певною релігією,

що відає релігійним життям та відповідним культом.

Еволюція церкви та релігії були і є невід'ємною частиною суспільного розвитку, в процесі якого взаємовідносини між ними та державою постійно змінювалися. Зокрема, в найбільш розвинутих країнах Європи ще в середні віки отримала своє розповсюдження ідеологія релігійної свободи. До закріплення в перших конституціях свободи віросповідання, ця свобода розглядалася як природне право людини. На сьогодні свобода віросповідання закріплена в більшості основних законів.

Як правило, відповідна норма (норми) конституції регламентують також питання взаємовідносин між державою і церквою, зокрема передбачається відокремлення церкви від держави, а деякі держави навіть визначають себе як світські (Азербайджан, Казахстан, Росія, Сербія, Таджикистан, Туреччина, Франція).

Відокремлення церкви від держави означає неучасть церкви в здійсненні державних функцій та легітимізацію втручання держави в релігійну сферу.

В деяких конституціях визнається участь церкви в здійсненні діяльності в сфері освіти. Так, в Туреччині виховання та вивчення релігії повинні здійснюватися під контролем держави, в Польщі релігія може бути предметом вивчення в школі, в Македонії, Сербії та Хорватії за релігійними організаціями визнано право у відповідності із законом відкривати школи, різноманітні соціальні та благодійні організації.

Конституції багатьох держав закріплюють рівний статус різних релігій та церков, їх рівність у відносинах між собою та державою і в той же час в деяких державах фіксується статус однієї із релігій чи церкви як державної (офіційної). Це, насамперед, країни ісламського світу (іх 23). В Мавританії іслам є не тільки державною, але й народною релігією, в Афганістані іслам визнається в якості священної релігії. Крім того, іслам органічно пов'язаний із мусульманським правом, а тому шаріат (ісламська юриспруденція) є головним джерелом права.

В Туреччині та Сирії іслам конституційно визначений як релігія президента, при цьому в Сирії державна релігія не передбачена. На практиці таке визначення ісламу означає встановлення релігійного цензу для кандидатів в президенти. Мусульманське віросповідання президентів передбачено конституціями Алжиру, Мавританії, Пакистану

Мальдівських островів, монархів Йорданії, Катару, Кувейту та Оману, а в інших ісламських державах відповідні вимоги до монарха існують як реальні.

Конституції Бахрейну, Оману та Саудівської Аравії визнають ці держави як ісламські, Марокко як мусульманську. Афганістан, Іран, Коморські Острови, Мавританія та Пакистан є ісламські республіки. Мальдівські Острови згідно із конституцією є «республікою, яка базується на принципах ісламу», а в Йємені народ визнається частиною «ісламського світу».

В Саудівській Аравії держава зобов'язана утримувати святі місця (Мекку та Медину), опікувати паломництво тощо.

В Ірані детально визначаються принципи ісламської державності, а сам конституційний текст містить цитати із Корану.

Більш вузько регламентуються питання християнської релігії та церкви. Тож, в конституціях Данії та Норвегії офіційною (державною) визначена євангелічна лютеранська церква, а номінальною главою церкви є король. Церква здійснює деякі офіційні функції, зокрема у сфері регулювання сімейно-шлюбних відносин та реєстрації актів громадянського стану. Існують церковні суди, виконання рішень яких забезпечується державою. Вказані характеристики властиві також визнаним в Англії англіканській, а в Шотландії пресвітеріанській церквам.

В країнах, в яких державною визнана римсько-католицька апостольна церква чи відповідна конфесія (Ліхтенштейн, Мальта, Монако) в державних школах введено викладання релігії і на церкву покладені певні функції в сфері сімейно-шлюбних відносин.

В деяких країнах, зокрема в Іспанії, незважаючи на відсутність державної релігії та церкви, конституційно визнається суспільна значущість римсько-католицької конфесії. На Східному Тіморі на конституційному рівні закріплюється участь римсько-католицької церкви в національно-визвольній боротьбі.

В Польщі всі церкви визнаються рівноправними, але відносини держави з римсько-католицькою церквою визначається міжнародним договором із Ватиканом, а відносини з іншими церквами — законом.

Статус Ватикану визначений договором 1929 р., який був підписаний між Святим (Апостольним) престолом та Італією. Була визнана міжнародна правосуб'єктність Ватикану і поновлена світська влада Папи Римського. Були

визнані особливі права римсько-католицької церкви в Італії, передбачена обов'язковість церковного освячення шлюбу та навчання в школі римсько-католицькому віросповіданню.

Що стосується православних релігій, то в Македонії православна церква виокремлена серед інших релігійних організацій, в Болгарії східне православне віросповідання визначено як традиційна релігія.

В Греції в Конституції «є спеціальний розділ, в якому релігія східно-православної Церкви Христової» визнана панівною (стаття 3), вказується на її догматичну єдність з іншими православними церквами, закріплена незмінюваність тексту Святого Писання. Одна глава конституції присвячена статусу Священної гори Афон, яка визнана «самоврядною частиною грецької держави», і яка в духовних питаннях знаходиться під юрисдикцією Вселенського (Константинопольського) патріархата.

Існують й інші взаємозв'язки між державою та релігіями. Так, згідно зі ст. 9 Конституції Таїланду король являється буддистом, а в Шрі-Ланці за буддизмом конституційно визнається домінуюча роль в суспільстві і передбачено створення консультативного органу з питань сприяння цій релігії. Непал є індуїстською монархією, а король — послідовником індуїстської релігії.

Що стосується України, то згідно зі ст. 35 Конституції кожний має право на свободу світогляду та віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію чи не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти особисто чи колективно релігійні культу та ритуальні обряди, проводити релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежено законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я та моральності населення чи захисту прав і свобод інших людей. Церква та релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа — від церкви. Ніяка релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Процитоване вище положення Української конституції по суті закріплює в Україні світський характер держави. Свобода світогляду та віросповідання в редакції ст. 35 Конституції передбачає насамперед свободу людини від будь-якого ідеологічного контролю. Людина сама вирішує, яких духовних цінностей їй слід притримуватися.